

Göçmen Rus Kadın Yazarların Algısında İstanbul

Sevinç Üçgül³

Giriş

Ekim 1917 Bolşevik Devriminden sonra Çar yanlıları, rejim muhalifi olanlar ve Beyaz Ordu mensupları Rusya'yı kısa süre içerisinde terk etmeye başladılar. Ekim 1917 Devrimi sonrasında Bolşeviklerin hâkimiyeti ele alması, Birinci Dünya Savaşı ardından ülkede iç savaşın başlaması, Rus İmparatoru ve aile üyelerinin 16/17 Temmuz 1918 gecesi Bolşevikler tarafından infaz edilmeleri, ülkedeki siyasi ve tarihi şartların da etkileriyle 20. yy. tarihinde sayı itibarıyla en büyük göç olarak bilinen “Beyaz Göç” başlar. Ülkeden asker ve sivil insanların göçü Rusya'nın batısından Almanya ağırlıklı olmakla Avrupa ülkelerine, doğusundan Mançurya'ya ve güneyinden ise İstanbul'a başlar. Ruslar göç anlamında, göçmen konumunda İstanbul'a gelip yerleşmeyi amaç edinmediler. İlk zamanın geri dönme umudu, bu umut kayb olduğunda yerini planlı olmasa da ağırlıklı olarak Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gitmeye bıraktı. İstanbul, Rusları, bir göçmen kimliğiyle kabul eden ve bir süre barındıran bir şehir olarak onların zorunlu göçle birlikte özlem, keder, acı ve ıstıraplarını ilk tattıkları bir şehir olarak belleklerinde yer etti. Bunu vurgulayan yazar Zinaida Şahovskaya “*Önce yüzlerce, sonra binlerce, daha sonra ise on ve yüz binlerce Rus dünyanın dört bir yayına dağılmıştı. Bizlerden çoğumuz için Dante ve Ovidius'un kaderlerini yaşamak Konstantinopol'da başlar.*” (Şahovskaya, 2008, s. 208) der. Bu yaşamın izlerinin uzun yıllara yayılarak çok sayıda eserde kendine yer bulması aslında söz konusu etkinin çok derin ve önemli boyutta olduğunu kanıtlar.

Metinde 20. yy başlarında göç dolayısıyla İstanbul'da bir süre bulunup buradan Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden Lyubov Belozerskaya-Bulgakova (1895-1987), Zinaida Şahovskaya (1906-2001) ve Anastasia Şirinskaya (1912-2009) gibi tanınmış Rus kadın göçmen yazarların anı türündeki eserleri incelenecektir. Seçtiğimiz her yazarın kendine özgü geleneksel ve bireysel özgün yazım tarzı, donanımlı birikimi ve akıcı dil özelliği önemli hususlar olarak tercih kriterlerimiz oldu.

Yöntem

20. yy. başlarında yaşanan Rus göçünün manevi algısal boyutunun nitel gelişimi aşamalarının halen yeterince araştırılmadığını söyleyebiliriz. Bu durum, günümüz sorunlarıyla bu ilişkileri yeniden gözden geçirmek, dönemle ilgili yazının tarihi inceleme yöntemiyle okunarak incelemek ve anlamak ihtiyacını doğurmaktadır. Seçtiğimiz kadın yazarların anıları ana kaynak konumunda olacaktır. Ayrıca konuyla ilgili çeşitli kitaplara da başvurulacaktır. Anı yazılarına bir taraftan belgesel ve tarihi, diğer taraftan kurgusal sanatsal bir yazın türü gibi bakılırsa

³ Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: sevinc@erciyes.edu.tr

kapsamlı bir veri kaynağı olarak görünür. Bu yaklaşımda çoğulcu yaklaşımla tarihi gidişatın gelişimi, olayların değerlendirilmesi, tarih, edebiyat, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi vs. disiplinler arası sentez kaçınılmaz görülür. Rus göçmen yazarların anılarının araştırma yöntemi, analitik-çözümlemeli, bütüncül sistemli, biyografik ve karşılaştırmalı-tipoloji ilkeler kombinasyonuna dayalı yapılacaktır. Betimlenen ve genelleştirilen çok sayıda durum, anı yazarının kendine özgü anlatı mahareti, türün özellikleri, olayların ben odaklı aktarımındaki inanırlılık, çeşitli yorumlar özellikle karışmış olsa da önemli değere sahiptir.

Araştırmanın amacı, tarihi, felsefi ve edebi açılarından incelenen bu eserlerde İstanbul'un yazarların belleklerinde yer eden konumunu tespit etmek ve genellemek olacaktır. Ayrıca Rus göçmenine özgü olan aidiyet duygularını koruma çabası, milli değerleri ve gelenekleriyle sahip oldukları kimlikten taviz vermeme gayreti, dili, kültürü koruma, uzayan zaman diliminde asimilasyon ve yok olma tehlikesini ciddi bir kaygı ve endişe olarak yaşamaları gibi hususlar üzerinde durulacaktır.

Metinde Rus göçmen edebiyatının tanınmış isimlerinden Anastasia Şirinskaya'nın *Bizerte. Son Durak.* (1998), Lyubov Belozerskaya-Bulgakova'nın *Ellerin Eşiğinde* (1969) ve Zinaida Şahovskaya'nın *Böyleydi Benim Çağım* (1964-67) eserleri ana kaynak olarak incelenecektir. Rus edebiyat tarihçisi A.G. Tartakovski toplumsal hafıza ve anı türü ilişkisini şöyle anlatır: "*Maddeleştirilen tarihi belleğin özü sayılan anı türü: kelimenin geniş anlamında, kuşakların manevi tutarlılığını aktarma aracı ve toplumun uygarlığının bir göstergesi olma yönüyle toplumun kendi geçmişine, dahası genel olarak kendi varlığına bilinçli yaklaşımıdır.*" (Tartakovski, 1991, s.3)

Bu anı kitaplarının kronolojik çerçevesi hayli ilginçtir. Eserlerini inceleyeceğimiz yazarların İstanbul'da farklı yaşlarda 1919-1921 yılları arasında bulduklarını, fakat eserlerini 1964-1998 tarihleri aralığında yazdıklarını görüyoruz. Bu da yıllar geçse dahi ilk mekân olarak göçü tattıkları ve geri dönüş umutlarını kaybettikleri bir mekân olarak İstanbul'un hafızalarında derin yer edindiğinin kanıtıdır.

Göçmen Rus Kadın Yazarların Kısa Tanıtımları

Nabokov Araştırmaları adlı monografisinin önsözünde Z. Şahovskaya şöyle der: "*Ben yazarın hayatının sanatından ayrılmaz olduğunu, onların mutlaka birlikte şekillendiğini (...) yazarın biyografisini arka plana iterek onun eserinin anlaşılmasının mümkün olmayacağını düşünenlerdenim.*" (Şahovskaya, 1979, parag. 31) Bildiride bahsedeceğimiz Rus göçmen kadın yazarlar hakkında kısa bilgi bu anlamda isabetli olacaktır.

Ünlü Rus yazar Mihail Bulgakov'un ikinci eşi Lyubov Belozerskaya, *Beyaz Muhafız, Köpek Kalbi ve Molyer veya Yalancı Kabala Sofusu* eserlerinin ithaf edildiği ve *Usta ve Margarita* romanındaki Margarita karakterinin prototiplerinden birisidir. V. Bulgakov'un "edebî ilham perisi" diye bahsettiği Belozerskaya 1895 yılında Polonya'nın Lomja şehrinde diplomat bir baba ve iyi bir müzik eğitimi almış olan annenin kızıydı. Belozerskaya Petersburg'da bale eğitimi alır, fakat I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 1914 yılında hemşirelik kurslarına katılır ve askerî hastanelerde gönüllü olarak çalışır. L. Belozerskaya Ekim Devrimi sonrasında edebî çevrelerde Ne-Bukva takma ismiyle tanınan gazeteci yazar İlya Vasilevski

(1883–1938) ile evlenir. Dönemin çoğu aydını gibi Bolşevik rejimini kabul etmeyen çift Şubat 1920 yılında Odessa'dan İstanbul'a göç eder. İstanbul'dan Marsilya'ya ve oradan da Paris'e geçen aile maddi sıkıntılarla dolu bir göçmen hayatı yaşar, iş umuduyla kısa bir süreliğine Almanya'ya yerleşse de Belozerskaya eşinden ayrılarak Haziran 1923 yılında yazar Aleksey Tolstoy ile birlikte Rusya'ya geri döner. A. Tolstoy adına düzenlenen bir edebiyat gecesinde Mihail Bulgakov'la tanışır ve kısa süre sonra evlenirler. Belozerskaya'nın donanımlı eğitimi, Fransız diline hâkimiyeti, birçok kaynağı okuyup yazara aktarımı, edebî zevki ve sanat ruhu Mihail Bulgakov'un sanatını etkilemiş, birlikte yaşadıkları sürece edebî açıdan verimli yıllar geçirmişti. 1932 yılında Bulgakov'un başka bir kadınla aşk yaşaması yüzünden evlilik sona erer. Belozerskaya maddi ve manevi sıkıntılar yaşar. Belozerskaya her şeye rağmen tüm sıkıntıları yenerek edebî çevrelerce önemli sayılan konumlarda görev yapar, *Ünlü İnsanların Hayatı* (JZL) gibi çok önemli bir edebî yayını dizisinde editör ve *Büyük Sovyet Ansiklopedisi* (Bolşaya Sovyetskaya Entsiklopediya) yayınının bilimsel kurulunda üye, *Edebiyat Gazetesi'nde* (Literaturnaya Gazeta) genel yayın yönetmeni olarak çalışmalarını sürdürür. Belozerskaya tanınmış tarihçi Ye. Tarle'nin yıllarca sekreterliğini yapmakla birlikte özel yaşamında da önemli birisi olmasıyla bilinmektedir. Belozerskaya'nın sağlıklı ve verimli yaşamı 27 Ocak 1987 yılında sona ermiştir.

Zinaida Şahovskaya (Milevskaya-Maleviç, Jacques Croise, takma ismi –Zinaida Sarana) yazar, şair, eleştirmen, sanat tarihçisidir. Rurik Hanedanlığına kadar giden eski bir prens soyundan gelen ailede doğdu. Babası Danıştay üyesi, devlet danışmanı Knyaz Aleksî Nikolayeviç'tir. Şahovskaya Peterburg'da Yekaterinski Enstitüsü'nde eğitim görür. 1921 yılında babasını kaybeden Şahovskaya annesi ve iki kız kardeşiyle Novorossiysk'ten İstanbul'a gider. İstanbul'da Amerikan Koleji'nde (1921-1922), daha sonra Brüksel Berleymen Katolik Manastırı'nda (1923-1924), Paris'te Protestan Okulu'nda (1925-1926) eğitim görür. Rus İmparatorunun Japonya sefirinin yeğeni S.S. Malevski-Maleviç'le 1926 yılında evlenir. Çeşitli yayın organlarında yazar ve editör, savaş muhabiri olarak görev yapar. 2. Dünya Savaşında gönüllü olarak hemşirelik yapar. 1957-1958 yıllarında diplomat eşikle Moskova'da yaşar. Uzun yıllar *Russkaya Misl'* gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yapar. Fransızca eserlerini Jacques Croise takma adıyla yayınlar. Şahovskaya'nın Nabokov *Araştırmaları* kitabı da kıymetli bir eser olarak bilinmektedir. 1910-1950 yılları arasındaki yaşamını konu alan Fransızca yazdığı *Böyleydi Benim Çağım* («Такъв мой век», «Tel est mon siècle») bütün edebiyat ve sanat çevresinin en değer verdiği eseridir.

Şahovskaya 1949 yılında Europe et Valerius Paris edebiyat ödülünü, Moskova ve Petersburg'da günlük yaşamla ilgili çalışmaları dolayısıyla Paris Bilimler Akademisi ödülünü alır. 1987 yılında Fransa Kültür Bakanlığı tarafından Edebiyat ve Sanat alanındaki çalışmalarından dolayı “Commandeur” ünvanıyla “Ordre des Arts et des Lettres” ödülü, Fransa'nın en yüksek sivil nişanı “Légion d'honneur” nişanı ve Paris altın madalyasına layık görülür.

Anastia Şirinskaya (*Manstein*) Rus subayı bir baba ve öğretmen annenin kızıydı. Çocukluğunu büyük annesinin Lisiçanski Çiftliği'nin bulunduğu şimdiki Ukrayna sınırları içerisindeki Lugansk vilayetinin Rubejnoye köyünde geçirdi. Sekiz yaşındayken anne ve babasıyla birlikte Rusya'yı terk edip İstanbul'a, oradan ise Tunus'un Bizerte şehrine gider. Başarılı bir öğrenci olan Anastasia Bizerte'de

Lyakor okulunu tamamlayıp başarılı performansı dolayısıyla Fransa'da Stéphen Pichon Koleji'ne devam eder. Bir süre Almanya'da da eğitim gören Şirinskaya 1934 yılında Bizerte'ye geri döner. 1935 yılında Kırım Tatarlarının tanınan bir soyu olan Şirinskilerin oğlu Mirza Server Murtaza ile evlenir, bu evlilikten bir oğlu ve iki kızı olur. Ömrünün sonuna dek burada yaşayan ve eserlerini Fransızca yazan Şirinskaya, vatansız vatandaşlar için düzenlenen Nansen pasaportuyla Bizerte'de 70 yıl yaşar. 1997 yılında Rusya Federasyonu vatandaşlığı ve pasaportu alır. Bizerte'de yaptığı kültür ve sanat hizmetleri dolayısıyla Aziz A. Nevski'nin mabedi bulunan meydana 2006 yılında şehir yönetimi Anastia Şirinskaya'nın adını verir.

Algısal ve Kavramsal Açından İstanbul

İstanbul'un Rus toplumunun algısına girişinin Ekim Devrimi ile başlamadığını belirtmek isteriz. Onlarca yüzyıl Hristiyanlığın başkenti olan İstanbul, kendilerini Bizans İmparatorluğunun varisi olarak gören Rusların algısında çok eski ve sağlam köke sahiptir. Dr. Erdem Erinç mekân ve algıyla ilgili, "*Şehrin algısal hafızadaki yeri, bu şehirle kurulmuş ilişkinin ne kadar önceye gittiğiyle, bu ilişkinin ne kadar güncel olduğuyla ve ilişkinin önemiyle yakından ilgilidir.*" der. (Erinç, 2013, s.16) Böyle bir zemin üzerinde 20. yy başlarındaki Rus göçmen kadın yazarların mekâna dayalı izlerin algısal ve kavramsal hususlarından bahsetmeye çalışacağız.

Bir Son ve Bir Başlangıç Olarak İstanbul

"Geride aşağılanmış Rusya, sıra sıra dost mezarları, yıkık umutlar... İleride belirsizlik. Ancak Tanrı adil ve merhametlidir..." (Rayevski, 2011, parag. 11-13) sözleriyle dönemin Rus göçmenlerinin ruh halini aktaran Beyaz Rus Ordusunun Başkomutanı General Pyotr Vrangel'in ifade ettiği ilerideki "belirsizlik"lerin başlangıcı anlamında ilk şehir İstanbul'dur. Bu anlamda onları bekleyen belirsizlikler içinde İstanbul'la ilgili ilk izlenimlerden başlıyoruz.

Rus göçmen kadın yazarların eserlerinde İstanbul'la ilk karşılaşma farklı betimlemelerle dikkati çeker. Obje aynı olsa da bakış açıları, algılama ve olayları yorumlamalar nesnelliliğiyle farklılık arz eder. Kasım 1920'de İstanbul'a gelip 4 ay kadar burada kalan Anastasya Şirinskaya 8 yaşında olmasına rağmen şehri çok net detaylarıyla anımsar. "*Konstantinopol, İstanbul, masalımsı, renkli, çiçeklerle kaplı bir anı! Karadeniz'in fırtınalı gecesinden sonra Marmara'ya girişte görünen Moda Koy'u güneşe boğulmuş sakin derin sularıyla umulmadık bir tablo gibiydi.*" diyerek şehri her türden ve ölçüden gemilerle dolu bir yuvaya benzeterek onu "*sahici yüzen bir şehir*" adlandırır. (Şirinskaya, 2012, s. 158). Belozerskaya Şubat 1920 tarihinde Odessa'dan ayrılıştaki hüznünü İstanbul'a yaklaşmadaki heyecan ve hayranlığıyla bastırmaktadır. O, İstanbul'a varışın ayrıntıları şöyle aktarmaktadır. "*Boğazı geçtik. Seyrine doyumlanmayan mermer saraylar, palamarla neredeyse balkonlara bağlanmış sandallar, bahçelerin arasından boğazın sularına sarkıveren çekici, girift merdivenler. Ve nihayet vapur sahile yanaştı. Galata iskelesi.*" (Belozerskaya, 1990, s. 6) Bu hayranlık uzun sürmez ve Belozerskaya'nın yabancı, anlaşılmasız ve kibirli bir yaklaşımı ilk olarak somut nesnelere bakışıyla son bulur. İstanbul'da onu karşılayan güzellik bir anda suyun üzerindeki portakal kabuklarıyla "suya düşer". Sonra tasvir edilen kalabalık, çarşı, pazar, kişiler, seyyar satıcılar, meyhane ve kulüpler, sefalet, kir, bakımsız caddeler, ine benzettiği evler... İstanbul'daki

yaşantıda zamanla bir taraftan ilk gördüğünde itici bulduğu şeylerin sıradanlaşmasını diğer taraftan ise metinde “Konstantinopol”un “İstanbul”la yer değiştiğini de izlemekteyiz. Şahovskaya Novorossiysk’ten 5 günlük gemi yolculuğuyla ilk olarak şehre değil, Büyükada’ya (Prinkipo’ya) varır. Yine de sabahın erken saatlerinde dumanların içerisinden İstanbul’un uzaktan görünen yüksek minarelerinin ışıltısı dikkatinden kaçmamaktadır. (Şahovskaya, 2008, s. 208)

Elbette tüm bu betimlemelerde İstanbul’un kendine özgü güzelliği, zenginliği, çehresinin özelliği, aynı zamanda da şehrin içerisinde kol gezen yokluk, sefalet, çirkinlik ve üzücü durumlar da vardır. Göçmen Ruslar İstanbul’u, kaybettikleri Rusya’nın sonu olarak görür, yok olmaktan kurtulma, ama aynı zamanda belirsizliklerle dolu da olsa yeni bir hayatın başlangıcı olarak düşünürler.

Biz ve Ötekinin İstanbul Yaşamındaki İzdüşümü

Göçün içerisinde çevredeki her şeye karşı aidiyet kavramının yani “benim, bizim” olmayışı açık bir biçimde görünmektedir. Belki de bu yüzden insanların kendilerine ait olan kimlikleri, benlikleri, düşünceleri, dilleri, yaşantıları, kültür, sanat ve edebiyatları, yaşam tarzları onlarda aidiyet duygusunu temin eden faktör olarak önem kazanır ve tarihi köklerin arayışı, vatanseverlik ile ulusal-kültürel değerlerine düşkünlük göç sırasında bir göçmen kişi için bireysel gündem oluşturur. Bu yüzden Rus göçmenler kendilerinde olan ruhsal, düşünsel ve bilgisel birikimleriyle bir var olma içerisindedirler.

Rus göçmen yazarların incelediğimiz eserlerinde dikkatleri çeken önemli hususlardan birisi de İstanbul’da yaşadıkları dönemde “biz ve öteki” kavramıdır. Herhangi iki ya da daha fazla kültür arasında, “ben” ve “öteki” karşılaşması, çatışması, ilişkisi ya da ayrımı olması; kültürel ilişkiler bağlamında doğal karşılanabilir. Göç psikolojisine özgü olan “ben”den “biz”e geçiş önemli husustur. Vatandaşların kaybedişlerinin travmatik etkisi, mental ve psikolojik sorunlar, düne özlem, Rusya’daki sosyokültürel yaşamın geride bırakılması, kendi dil ve kültürlerinin asimile olma endişesi gibi sorunları farklı kültür ve inanç farklılığı ortamında Rus milli kimliğini koruyup saklama çabası genelde entelektüel seviyesi yüksek oranda olan Rus göçünün gündemini oluşturuyordu. Çevredekilerle birlikte yaşama ve paylaşma kaçınılmazlığı “biz ve öteki” düşüncesini günlük yaşamın içerisine alır. Burada Redfield, Linton ve Herskovits tarafından kültürel temasta öne sürülen alıcı ve verici tarafların ve bunlar arasındaki etkileşimin üç türü üzerinden değil, sadece üçüncüsü üzerinden konuya yaklaşmaya çalışacağız. Redfield, Linton ve Herskovits’in ileri sürdükleri birinci tür etkileşim, kabul etme, yani eski kültür modelinin verici tarafa özgü donör modelin yerine geçmesidir. İkincisi, adaptasyon sağlama, yani donör tarafın etkisiyle geleneksel modelin kısmen yeni modele uyarlanması, üçüncü ise tepkisel yaklaşımdır. Burada donör gruba özgü kültür modeli kabul edilmez, geleneksel kendi modelleri korunup saklanır. (Redfield, Linton, Herskovits, 1967, s.182) Bu modellerden Rus göçmenleri için üçüncü etkiyi ağırlıkta görmekteyiz. Bunun sebepleri arasında sürenin etkili olması, İstanbul’un kalıcı değil, geçici mekân olarak düşünülmesi, en önemli unsurlardan dil ve din farkı, Türkiye’nin o dönemdeki durumu vs. dikkate alınmalıdır.

“Biz ve öteki” kavramında farklı kültürler, ulusal değerler, dini inanç, ahlaki geleneklerin birbiriyle karşılaşması söz konusudur. İncelediğimiz eserlerde kimi zaman bu karşılaştırmalar mutlak değerlerle ölçülürken, kimi zaman ise yerini anlamaya, ilgiye ve saygıya vermektedir.

Şehrin genel çehresine sinmiş karmaşanın içinde aynı konularda kader ortağı olan yüzlerce insanın birbirlerine yaklaşımı, paylaşımı ve eşitlenmesi gibi bir konu da ayrıca çok ilgi çekicidir. Rusya’da farklı sınıf ve sosyal kesime ait olan insanların hepsi İstanbul’da bir sıfatla tanımlanıyordu: Göçmen. Belki de bu yüzden yaşam için verdikleri mücadelede eski sosyal konumlarını gözetmeksizin her türlü işe talip olmaları ve çalışmaları kimseye ilginç gelmiyordu. Restoranlarda yemek pişirmek, garsonluk yapmak, temizlik işleri, manikür ve pedikür yapmaları, çamaşır vs işleri ile uğraşan çok sayıda “soylu hanımefendi” görmek mümkündür.

Türklerin Rus göçmenlere yaklaşımında Z. Şahovskaya’nın izlenimleri ilginçtir. Örneğin, Büyükkada’da Şahovskaya ailesinin kaldığı yazlığın bekcisinin evinde zoraki yerleştirilmeleri dolayısıyla onlara bakıp sürekli burnundan bir şeyler mırıldandığı, tífüs hastalığı salgını dolayısıyla kızların kısa saç kesimini yanlış anlayıp onlara kötü, ahlaksız kızlar olarak baktığına dair anıları yer almaktadır. “*Kız kardeşim Nataşa’nın postiş tuttuğu şapkamı rüzgârın alıp başımdan attığı gündən bu yana o benim küçük fahişe olduğuma kanaat getirmişti. Çünkü Türkiye’de sadece böyle günah işlemiş kızların saçları öyle kısaca kesilirdi.*” (Şahovskaya, 2008, s.209)

İstanbul, Doğu’ya özgü havası ve kendi renkliliğiyle Rusların ilgisini çekmektedir. Onlar bir mimari anıtı ve Müslüman şehri olarak İstanbul’u incelemek, tanımak hevesindeydiler. Bu hevesin en bariz örneği Müslümanlar için önemli olan yerleri, örneğin Eyüp Camisini ziyaret etmeleri, Ayasofya’ya girerken ritüellere saygı duymaları, Ramazan ayının önemine dikkat etmeleri vs. gibi hususlardı. A. Şirinskaya anne babasının Ayasofya’yı ziyaretlerinde ziyaretçilere verilen galoşun tekini babasının kaybetmesiyle ilgili anısını şöyle aktarır: “*Gemiye heyecanlı ve neşeli bir halde döndüler. Annem gülerken Ayasofya’yı ziyaret için verilen yumuşak ayakkabının bir eşini babamın nasıl kaybettiğini anlattı. Babam tek ayağı üzerinde durarak çıplak ayağını yere vurmamak, böylece Müslüman geleneğine saygısızlık yapmama endişesiyle bir hayli çabalayıp durmuş.*” (Şirinskaya, 2012, s. 158)

Anastasya Şirinskaya, bir taraftan “*İstanbul’un Ruslar için her zaman masallar içindeki bir Bizans*” olduğunu söyler, diğer taraftan ise “*...şimdiyse tamamen o, Türkler üzerinde zaferlerini katı yüreklilikle hissettirmeye çalışan İttifak Devletlerinin yönetiminde*” olduğunu yazar. Türkler hakkında “*bizim dünkü düşmanlarımız, bugünkü kader dostlarımız, bizi acımızı paylaşarak ve yardıma hazır olduklarını göstererek karşıladılar.*” der (Şirinskaya, 2012, s. 158). Belozerskaya ezan sesine ve bu sesin günlük uğraşların arasında inananları ibadete çağırmasına hayranlığını bildirir. Bir caminin güllerle çevrilmiş avlusundan kopardığı bir gülün yerine orada yaşlı bir hocanın bir demet gül vermesi onu etkilemekte, mahcubiyetinin bu kadar hoşgörüyü giderilmesini hoş bir anı gibi anlatmaktadır. Belozerskaya, “*Dünyanın hiçbir yerinde ihtiyarlar Türkiye’deki kadar berrak, eli yüzü nurlu değildirler*” diyerek de bu sempatiyi bir kez daha vurgular. Belozerskaya, avludan gül koparma çabasında yaşlı adamın ona

kızmak yerine hoş ve anlayışlı yaklaşımından çok etkilendiğini bildirir. (Belozerskaya, 1990, s.15)

İncelediğimiz anılarda kadın yazarlar sadece Ruslar ve Türkleri değil, o dönem İstanbul'unun mozaik yapısında yer alan diğer uluslardan da bahsederler. Aslında bu eserlerde sabahın erkenden başlayarak gecenin geç saatlerine kadar devam eden satışları, seyyar satıcıların bağırışlarını, çarşı, pazar, esnaf, dişi, berber, meşrubatçı, simitçi, ayrıca çok uluslu yapısı: Türk'ü, Yunan'ı, Ermeni'si, İngiliz'i, Fransız'ı, askeri, sivil kısıması her şeyyle bir İstanbul silueti çizilmeye çalışılmaktadırlar. Z. Şahovskaya Yunanlılarla Türkleri şöyle karşılaştırır: “*Yunan kahvehanelerinde lakırdıcı Yunanlılar el kol oynatarak uzo içerlerdi. ... Aynı zamanda Türk kahvehanelerinde diğer insanlar tam bir Müslüman ayrıcalığıyla, kokulu sudan geçip giden soğumuş tütsüyü soluyarak nargile içiyorlardı.*”

Benzeri bir kıyaslamaya Belozerskaya'da da rastlıyoruz. Eyüp Camisi'ni ziyaret eden Belozerskaya Hazreti Muhammed'in kılıcının burada olmasıyla daha yüce bir konuma sahip olan bu kutsal yeri ve çevresini, yüce çınarları, tespih satıcılarını ve temkinli ve sabırlı tavırlarıyla sultan sarayının emeklilerini ufak bardaklarda usul usul keyifle içtikleri demli çaylarıyla tasvir eder. Belozerskaya koşturmaca içindeki yabancıları tasvir etmekle, aslında Türklerle onları karşılaştırmaktadır. Mütareke dönemi İstanbul'unda kendisinin de yabancı olmasına rağmen İngilizleri, Fransızları anlatan cümlelerde yazarın onlara gizli bir negatif yaklaşımı izlenmektedir.

İstanbuluların Rusları kader ortağı gibi karşılaması en fazla Şahovskaya'nın anılarında yer almaktadır. Durumun siyasi panoramasını tarihsel açılarından analiz edebilen altyapıya sahip Şahovskaya Rusya ve Türkiye'nin o dönem tarihi süreç içerisinde ortak yönlerinin olduğuna vurgu yaparak vatanları ellerinden alınan Rusların da ülkelerinde yabancıların yönetimindeki Türklerin de zor dönemlerden geçtiklerini yazar. “*Savaşta yenilen Türkiye muzaffer uluslar tarafından işgal edilmiştir.*” (Şahovskaya, 2008, s. 208) Rusların da kaderi Fransız ve İngilizlere bağlı koşullardaydı. Bu yüzden “*...yenilmiş Rusların en iyi dostları yine de yenilmiş Türklerdi. Konstantinopol'e tahliye edilen Rusların büyük çoğunluğu sonralar Türkleri samimiyetle anacaklar.*” (Şahovskaya, 2008, s. 226).

İstanbul'un siluetini çizen anılar canlı, derin, içten bir ilgiyle tasvir edilmekte, bu eşsiz şehre yaklaşımda onun kültürel, millî-dinî, insani değerleri ve doğal zenginliklerine hayranlık izlenmektedir. Gerçek İstanbul'un iç içe geçmiş eski ile yenisini, kimi zaman anlaşılmaz, yabancı, yine de ilgi çekici yönü onu algılamada çelişkiye sebep olmaktadır. Bu çelişki ve tek bir şekilde ifade edilemeyen algılama yazarları da zorlamaktadır. Onlar bir taraftan İstanbul'a kendileri için yeni bir yaşam olarak bakmakta, ama yine de bu algılamada acıyı tatma ve bu büyüleyici şehrin çekiciliğini karşısında anlaşılmaz bir duygu arasındaki ikilemde kalmaktadırlar.

Sonuç

Rus göçmen kadın yazarlarının eserlerinde İstanbul, önemli konulardan biri olarak temel sorunlarıyla samimi bir anlatımla ele alınmıştır. Metinlerde ilk gelen göçmenlerin yaşamlarında “biz ve onlar”, “burası ve orası”, “şimdi ve önce”

arasında zikzaklar izlenmektedir. Göçmen Rus kadın yazarlarının anlatımını gözden geçirirken onların sosyal ve eğitimsel donanımları vurgulamamız gerekir.

İlk mekân etkisi sadece ideolojik ve psikolojik nedenlerle değil daha derin manevi boyutlardaki etkisiyle yıllara yayılarak uzun sürmüş, çeşitli edebiyat eserlerinde yer almıştır. Bu eserlerde bir siyasi ve ideolojik düşünceden tamamıyla arınmışlık olduğunu söyleyemsek de ağırlıklı olarak yazarların kişisel izlenimleri, derin etkilendikleri durumlar ağırlıkta olup, 20. yy. başlarındaki büyük tarihi olaylara tanıklık etmeleri açısından önemlidir.

Her ne kadar kurgusal ve öznel olduğu yönünde tartışmalar sürse de günlük ve anı türlerinin tarihe tanıklık eden kişilerin izlenimlerinde dönem hakkında içerdikleri bilgiler daha detaylıdır. Özellikle kadın yazarların anılarında ilgilendikleri konuların bir hayli teferruatları anlatılmaktadır. Anlatıcının ve kahramanın aynı olduğu anı türü eserlerde tarihi, kültürel, edebi ve diğer bilgiler daha yansız bir anlatımla iletilmektedir.

Diğer taraftan İstanbul göçmen Ruslar için Rusya'dan ayrılan sınırın ta kendisidir. Burada bulunduğu kısa süre içinde gözlemlenen kültür katmanları, dini ve geleneksel yaşam tarzı, hepsi onlara yabancı ve uzak şeylerdir. Geçmiş, öz olanı, alışlageleni kaybetme hissinin keskinleşmesiyle hırçın bir yapıya bürünme, her şeyin geçmişte kaldığını anlama, idrak etme sonucu yakınmalar bu eserlerde de vardır. Bu yüzden İstanbul onlar için hem güzel hem korkunç, hem kurtuluş, hem yok oluş, hem başlangıç, hem son, hem öz, hem yabancı, hem Avrupa, hem Asya, hem anlık, hem ebedi, hem somut bugün, hem de zamansızlıkların bağlandığı bir sığınak, bir iskele gibi görülmektedir.

Кайнакча

Eriñç, E. (2013) *Rus Göçmen Edebiyatında İstanbul İmgesi (1917-1940)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Redfield, R., Linton, R., Herskovits, M.J. (1936/1967) Memorandum for the Study of Acculturation. In P. Bohannon and F. Plog (eds), *Beyond the Frontier: Social Process and Cultural Change*. NY: The Natural History Press, pp.181-186

Белозерская-Булгакова, Л. Е., (1990). *Воспоминания*. Москва, Художественная литература. [Belozerskaya-Bulgakova, L. Ye., *Anılar*. (Rusça)].

Раевский, Н. А., (2011) Дневник галлиполийца. <http://mreadz.com/new/index.php?id=106976&pages=62#> E.t.: 31.03.2016 [Rayevski, N.A., Gelibolulu'nun Günlüğü.]. (Rusça)

Тартаковский, А. Г., (1991). Русская мемуаристика XVIII – первой половины XIX вв. От рукописи к книге. Наука, Москва. [Tartakovski, A.G., *18 yy ve 19. Yy'in İlk Yarısında Rus Anı Edebiyatı. El Yazmasından Kitaba Doğru*.]. (Rusça)

Шаховская, З., (1979). В поисках Набокова. [Şahovskaya, Z., Nabokov Araştırmaları.] (Rusça) <http://nabokovandko.narod.ru/shahovskaya.html> E.t.:31.03.2016

Шаховская, З., (2008). *Таков мой век*. Москва, Русский путь. [Şahovskaya, Z. *Böyleydi Benim Çağım*.] (Rusça)

Ширинская, А., (2012) *Бизерта. Последняя стоянка. Воспоминания*. Москва. Библиотека Фонда им. А.А Майнштейна-Ширинской. [Şirinskaya, A., *Bizerte. Son Durak. Anılar*.] (Rusça)